

VEGA

Посібник: діти в аеропортах

**ДІТИ, ЯКІ НАРАЖАЮТЬСЯ НА НЕБЕЗПЕКУ ПІД ЧАС
ТРАНЗИТУ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПРИКОРДОННИКІВ**

VEGA

Посібник:

діти в аеропортах

**ДІТИ, ЯКІ НАРАЖАЮТЬСЯ НА НЕБЕЗПЕКУ ПІД ЧАС ТРАНЗИТУ
РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПРИКОРДОННИКІВ**

Європейська агенція прикордонної та берегової охорони

Європейська площа, 6
00-844 Варшава, Польща
Тел.: +48 22 205 95 00
Факс: +48 22 205 95 01

frontex@frontex.europa.eu
www.frontex.europa.eu

© Frontex, 2015
Варшава, серпень 2015 р.

Номер проекту: 2015,4294

Друкowana версія:

TT-02-17-558-UK-C
ISBN 978-92-95213-53-1
doi:10.2819/091091

PDF:

TT-02-17-558-UK-N
ISBN 978-92-95213-52-4
doi:10.2819/555399

Frontex, in cooperation with its project partners WCO, IOM and ICMPD, is implementing the EU-funded Eastern Partnership IBM Capacity Building Project. The beneficiary institutions of the project are border and customs authorities of Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova and Ukraine. The project started in year 2014 and will finish in 2017.

The main aim of the project is to facilitate movements of persons and goods in the region, while at the same time maintaining secure borders through the enhancement of inter-agency and international cooperation. The fight against corruption and the respect for human rights will be given the necessary attention.

Фронтекс спільно із проектними партнерами ВМО, МОМ та МЦРМП впроваджує Проект із розбудови інтегрованого управління кордонами Східного партнерства, що фінансується ЄС. Інституції – бенефіціарі проекту – це прикордонні та митні відомства Вірменії, Азербайджану, Білорусії, Грузії, Молдови та України. Проект розпочався у 2014 році та завершиться у 2017.

Основною метою проекту є допомога у сфері перетину кордону громадянами та переміщення товарів через кордони у регіоні, а також посилення прикордонної безпеки шляхом покращення міжвідомчого та міжнародного співробітництва. Питанням боротьби із корупцією та дотриманням прав людини також надається серйозна увага.

This document is not to be taken as an official translation. It has been produced for information and working purposes in the framework of the EU funded project entitled "Eastern Partnership Integrated Border Management Capacity Building Project" led and coordinated by Frontex. Frontex bears no responsibility for any inaccuracies in the translation.

Цей документ не вважається офіційним перекладом. Він розроблений з метою інформування та для робочих цілей проекту «Розбудови інтегрованого управління кордонами Східного партнерства», що фінансується ЄС, який впроваджується і координується агенцією Фронтекс. Фронтекс не несе відповідальність за будь-які неточності перекладу.

Зміст

Про користування цим посібником #5

Передмова #6

1. Визначення #9

- 1.1. Дитина #11
- 1.2. Діти, яким загрожує небезпека при переїзді #11
- 1.3. Діти у супроводі дорослих #13
- 1.4. Діти без супроводу дорослих #13
- 1.5. Діти, розлучені із сім'єю #14
- 1.6. Торгівля дітьми #15
- 1.7. Контрабанда дітей #16
- 1.8. Принцип максимального забезпечення інтересів дитини #18
- 1.9. Захист та національні механізми надання допомоги #19

2. Практичні рекомендації #21

- 2.1. Вступ #23
- 2.2. Поводження з дітьми #24
- 2.3. Перебування з дитиною у прикордонних пунктах #27
 - 3.1. Наближення до контрольно-пропускних пунктів і контроль першої лінії #31
 - 3.2. Контроль другої лінії #35
 - 3.3. Транзитні зони та пропускний контроль #41
 - 3.4. Остаточні рішення та надання допомоги #41

- 4. Діти без супроводу дорослих #43**
 - 4.1. Наближення до контрольньо-пропускних пунктів і контроль першої лінії #45
 - 4.2. Контроль другої лінії #47
 - 4.3. Остаточні рішення та надання допомоги #49
- 5. Додаткова інформація #51**
 - 5.1. Збір даних #53
 - 5.2. Захист даних #53
 - 5.3. Консульські представники третіх країн #54
 - 5.4. Процедури авіаперевізника щодо поводження з дітьми без супроводу дорослих #54
- 6. Захист та національні механізми надання допомоги #55**
- 7. Глосарій #61**

Про користування цим посібником

Рекомендації, викладені в цьому посібнику, мають на меті збільшити обізнаність прикордонників про дітей (неповнолітніх осіб), що перетинають зовнішній повітряний кордон Європейського Союзу, незалежно від того, супроводжують їх дорослі чи ні. Це може поліпшити ідентифікацію дітей, які наражаються на небезпеку під час транзиту в аеропортах, гарантувати дотримання їхніх прав та посилити заходи, що вживаються для подолання небезпек, які загрожують їхньому добробуту.

Цей посібник містить перелік необхідних практичних дій щодо здійснення контролю під час в'їзду, транзиту та виїзду, розроблених без врахування можливої, але рідкої присутності на місцях посадовців, що спеціалізуються на правах або захисті дітей. Рекомендації також мають на меті постійно відображати та забезпечувати підхід, що базується на правах дитини, з одночасним урахуванням конкретних прав та обов'язків прикордонників.

Цей посібник розроблений для досвідчених прикордонників, і в його основу покладено принцип максимального забезпечення інтересів дитини та захисту дитини на кордоні.

Рекомендації мають реалізовуватися:

- ♦ відповідно до державних правил і повноважень прикордонних органів приймальної сторони;
- ♦ із урахуванням того, що заходи, рекомендовані Frontex, охоплюють усі дії щодо здійснення прикордонного контролю до того моменту, коли відповідно до обставин насправді виникає обґрунтована підозра, що дитина може наразитися на небезпеку. Після цього буде реалізований механізм надання допо-

моги та проведення початкового розслідування відповідно до чинного національного законодавства щодо запобігання та боротьби з торгівлею людьми та захисту вразливих осіб, при цьому принцип максимального забезпечення інтересів дитини *принципу недопущення примусового повернення¹ повинні мати першочергове значення.*

Усім прикордонникам, які мають відношення до цього питання, рекомендується зазначити свої дані у полі, згаданому в цих рекомендаціях, та відправити свої поради або коментарі на таку електронну адресу Frontex:

VEGA.Children@frontex.europa.eu.

Тема: «Vega Children Handbook, comments» («Посібник про дітей Vega, коментарі»).

Передмова

Через свій вік і рівень розвитку дітям, як правило, більшою мірою загрожує ризик насилля, ніж дорослим. Міжнародні злочинні угруповання, пов'язані з нелегальною міграцією, за останні 20 років стали ще більш «підкованими». Природа контрабанди й торгівлі дітьми ускладнює підрахунок точних цифр, але більшість аналітиків погоджуються, що транскордонна злочинність посилилася в цих категоріях (Всесвітня доповідь Управління ООН з наркотиків та злочинності (УНЗ ООН) за 2012 рік свідчить про збільшення

¹ Видворення означає примусове повернення осіб, які мають право на визнання як біженці. Принцип недопущення примусового повернення був уперше викладений у 1951 році у Конвенції ООН про статус біженців (КСБ) у статті 33(1), в якій зазначено, що «Договірні держави не будуть жодним чином вислати або повертати біженців до кордонів країни, де їх життю чи свободі загрожуватиме небезпека через їхню расу, релігію, громадянство, належність до певної соціальної групи або політичні переконання».

кількості виявлених жертв торгівлі (дітей) з 20% в період із 2003 по 2006 роки до 27% в період з 2007 по 2010 роки). Останні статистичні дані Євростат, опубліковані в жовтні 2014 року, свідчать, що 17% від загальної кількості жертв торгівлі, зареєстрованих за віком в Європейському Союзі, перебувають у віковій категорії 12–17 років.

Крім цього, усі без винятку країни мають своє власне тлумачення та категоризацію феномену дітей — жертв транскордонної злочинності.

У цьому контексті основна роль прикордонників полягає у визначенні дітей, які перебувають в особливій небезпеці; прикордонники також відіграють надзвичайно важливу роль у гарантуванні того, що ці діти, незалежно від їхнього віку, направляються у відповідні органи та служби, що несуть відповідальність за їх подальший захист і добробут, а також виявленні та підриві діяльності посередників, контрабандистів та/або торговців. Інформація, зібрана протягом цього процесу, часто є надзвичайно важливою для працівників поліції з метою викриття міжнародних злочинних угруповань.

Важко відслідковувати злочинців та бути в курсі їхніх методів роботи, що постійно змінюються; розуміння того, яким чином знайти дитину, яка перебуває в особливій небезпеці, вимагає спеціальних навичок, яких зазвичай може не вистачати на багатьох пунктах пропуску Європейського Союзу. понад те, поведження з вразливими дітьми — зокрема, як розмовляти з ними, звертатися до них та поводитися з ними без порушення їхньої гідності, прав або інтересів, — непросте завдання більшості країн світу, і є справжнім викликом для кожної прикордонної служби.

Мета цього посібника Frontex — виправити ці недоліки та підтримати основні процедури щодо визначення дітей, які наражаються на небезпеку під час транзиту, а також активізації направлень у відповідні органи. У минулому було проведено багато досліджень на тему добробуту, захисту та надання допомоги дітям, яким загрожує небезпека, але в рамках жодного з них не було запропоновано

конкретних практичних кроків у системі правозастосування. У жодному з цих досліджень також не було запропоновано бачення дій прикордонників, які часто відіграють основну роль в ініціюванні цих процесів і виявленні відповідних злочинних організацій.

Основна мета цього посібника — комплексно поліпшити ефективність «захисту дітей під час транзиту» на практиці.

Підготовлений на підставі знань провідних фахівців Європи, а також накопиченого досвіду десятків прикордонників, цей посібник охоплює кожен аспект контролю під час в'їзду, транзиту та виїзду у випадках нелегальної міграції та транскордонної злочинності із залученням дітей в аеропортах.

Його зміст спеціально складений у формі, легкій для розуміння прикордонниками, та цілком орієнтований на систему правозастосування, а також висвітлює відповідні аспекти недоторканності дітей та потреб у їхньому захисті.

Хоча цей посібник головним чином зорієнтований на прикордонні служби, він також має бути цікавий і для інших людей, починаючи з персоналу аеропортів та авіакомпаній, відповідального за дітей без супроводу дорослих протягом польотів, до персоналу в центрах прийому та інших службах та установах як державних, так і приватних, який може знайти кілька порад щодо вирішення питань, пов'язаних із дітьми, яким загрожує небезпека.

1. Визначення

У рамках цього посібника використовуються такі визначення.

1.1. Дитина

Відповідно до чинних міжнародних та європейських правових норм і законодавства дитина — це людина віком до 18 років, якщо лише згідно із законодавством, що застосовується до дітей, повноліття не настає раніше.

Зазвичай, терміни «до настання повноліття» або «неповнолітній» можуть також використовуватися для опису будь-якої людини віком до 18 років. Більшість авіаліній також класифікують дитину віком до 3 років як «немовля». Насправді має значення розуміння того, хто є суб'єктом цієї роботи, а не те, як саме її слід називати.

Якщо вік людини точно не відомий і є причини вважати, що ця особа є дитиною, вона має вважатися такою, і за потреби їй слід негайно надати допомогу, підтримку та захист до моменту проведення оцінки віку (тобто припущення меншого віку). Тому у разі виникнення сумнівів завжди необхідно робити припущення про вік дитини і, відповідно, дружелюбно ставитися до дитини.

1.2. Діти, яким загрожує небезпека при переїзді

За своєю природою діти більш вразливі, ніж дорослі. Залежно від віку та рівня розвитку діти по-різному залежать від дорослих для задоволення своїх основних потреб. Деякі діти, які подорожують через зовнішній кордон Європейського Союзу, більш вразливі, ніж інші. Якщо у них немає належного догляду та захисту, або якщо їхнім правам як дітей щось загрожує, вони вважаються дітьми, «що наражаються на небезпеку». Ці діти мають пріоритетне значення

для прикордонників, хоча завжди складно прийняти таке рішення, навіть найбільш досвідченим спеціалістам у цій галузі.

Міжвідомча робоча група з питань роботи з дітьми в процесі транзиту² узгодила визначення, відповідно до якого дітей слід вважати такими, що «перебувають у процесі транзиту». Група запропонувала широкий підхід, що охоплює дітей із різних країн та з різним досвідом. Визначення має такий зміст: *«ті діти, які перебувають у процесі транзиту з багатьох причин, як добровільно, так і примусово, у межах однієї країни або декількох країн, з батьками чи іншими відповідальними опікунами або без них, і чий транзит може або відкривати перспективи, або наражати їх на ризик (або створювати підвищений ризик) експлуатації економічного або сексуального характеру, зловживань, зневаги та насилля. Діти наражаються на особливий ризик у результаті міграції».*

Діти, яким загрожує небезпека, визначаються як такі, яким потрібен захист та догляд і чий основні потреби та добробут (їжа, вода, одяг, притулок, ліки, тощо) не забезпечуються. Відповідно вони можуть ніколи не досягти свого повного потенціалу, фізичного, соціального, емоційного чи розумового. У цих ситуаціях вони особливо вразливі і їм загрожує небезпека експлуатації, або злочинними контрабандистськими угрупованнями, або угрупованнями з торгівлі дітьми, або їхніми власними батьками чи родинами.

До дітей, яким загрожує небезпека, відносять дітей, які живуть у бідності, дітей-сиріт, безпритульних дітей, неповнолітніх працівників,

2 Міжвідомча робоча група з питань роботи з дітьми в процесі транзиту була створена у 2011 році та включає такі організації: Міжнародна організація праці (МОП), Міжнародна організація з міграції (МОМ), Plan International, Save the Children, Міжнародна федерація Terre des Hommes («Планета людей»), Африканський рух працюючих дітей та молоді (АРПДМ), «Навколишнє середовище та розвиток в країнах третього світу» (НСРКТС), Верховний комісар ООН у справах біженців (УВКБ ООН), Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) та World Vision International.

дітей, які перебувають у зоні збройного конфлікту, та малолітніх бойовиків, дітей з ВІЛ/СНІД, дітей, які постраждали від сексуальної або іншої експлуатації, а також дітей-інвалідів. Існує надзвичайно велика кількість способів, за допомогою яких дитину можна ізольовати, зганьбити або інтереси якої можна обмежити, і вони відрізняються залежно від менталітету суспільства.

Види загроз, що впливають на дітей, дуже відрізняються (контрабанда; торгівля, незалежно від того, чи вона здійснюється з метою примусової праці, примусового жебрацтва або примусу займатися кримінальною діяльністю і т. д.), і їх складно поділити на категорії.

Багато дітей потрапляють у більш ніж одну вразливу або загрозливу ситуацію, що збільшує їхню вразливість та ускладнює труднощі з визначенням рівня ризику (залежно від вразливості та загрози). Наприклад, діти без супроводу та діти, розлучені із сім'єю (дивіться пункти 2.4 та 2.5), визнаються особливо вразливими до ризику торгівлі, жорстокого поводження, насилля та/або експлуатації.

Діти, як правило, не можуть чітко висловитися або дати пояснення (як це підкреслює УВКБ ООН).

1.3. Діти у супроводі дорослих

Це люди віком до 18 років, яких супроводжує принаймні один із батьків або законний/традиційний основний опікун.

1.4. Діти без супроводу дорослих

Діти без супроводу дорослих, яких також називають неповнолітніми без супроводу дорослих, або НБСД, є дітьми, яких розлучили з обома батьками, та іншими родичами або відповідальними дорослими та якими не опікується доросла людина, чи то в силу закону, чи звичаю.

Діти, які залишилися без опіки батьків після в'їзду на територію країни, що може статися, наприклад, незадовго в період між посадкою літака та їх появою біля міграційної стійки в аеропорту, — також вважаються дітьми без супроводу дорослих.

Цих дітей необхідно повністю захищати до моменту взяття дорослими над ними опіки відповідно до закону або в силу звичаю.

1.5. Діти, розлучені із сім'єю

Діти, розлучені із сім'єю, — це діти, розлучені з одним із батьків або з обома батьками, або зі своїм колишнім законним або визначеним відповідно до звичаю основним опікуном, але не обов'язково з іншими родичами. Тому в цю категорію можуть входити діти, яких супроводжує інший дорослий родич (, наприклад, дядько або дідусь чи бабуся).

Усі діти, а особливо найбільш уразливі, такі як діти без супроводу дорослих і діти, розлучені із сім'єю, мають право на гарантування їхньої безпеки. Заходи реагування включають: належне встановлення особи після прибуття в пункти пропуску або відразу після того, як інформація про їх присутність у країні стає відомою державним органам; негайна реєстрація та визначення ймовірності міжнародного захисту (включаючи *недопущення примусового повернення*) і в разі потреби та по можливості пошук родичів або призначення опікуна та законного представника; життєві заходи щодо догляду та розміщення; повний доступ до освітніх, медичних послуг і забезпечення належного рівня життя; полегшений доступ до процедур надання статусу біженців, якщо він передбачений; гарантований доступ до додаткових форм захисту³.

3 Комітет ООН із прав дитини, Загальне зауваження № 6 (2005) про поведінку з дітьми без супроводу дорослих та дітьми, розлученими із сім'єю, за межами їхньої рідної країни.

Будь-яке рішення щодо цих уразливих дітей має враховувати їхню особливу ситуацію, а також національні та регіональні нормативно-правові бази, закони щодо надання статусу біженців, міжнародне гуманітарне право та міжнародні норми в області прав людини. Принципи захисту дітей та їхнього добробуту мають також мати першочергове значення під час роботи працівників міграційних служб, поліцейських та будь-яких інших спеціалістів із цими дітьми.

Незалежно від наведених далі класифікацій, усі діти мають право звернутися з проханням про надання притулку та на визначення, оцінку та гарантування їхніх найкращих інтересів. У разі сумнівів щодо справжнього віку конкретної дитини треба забезпечити використання **акредитованої процедури оцінки віку**.

Відповідно до права Європейського Союзу міграційні проблеми та міграційний статус не можуть бути основою для відмови у вжитті заходів захисту, включаючи дозвіл на в'їзд на територію країни-члена Європейського Союзу або перебування там.

1.6. Торгівля дітьми

Торгівля людьми (ТЛ) визначається Директивою ЄС щодо торгівлі людьми як наймання, перевезення, передача, приховування або приймання осіб, у цьому випадку дітей, включаючи обмін або передачу контролю над цими дітьми з метою експлуатації⁴.

4 Директива 2011/36/EU Європейського парламенту та Ради від 5 квітня 2011 року про попередження та боротьбу з торгівлею людьми і захист її жертв, що замінює Рамкове рішення Ради 2002/629/JHA (Стаття2(1)). Стаття 2(3) визначає цілі експлуатації, що включають «як мінімум використання проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, включаючи жебрацтво, рабство або практики, подібні до рабства, неволі або залучення до злочинної діяльності чи вилучення органів».

Це може статися внаслідок залякування чи використання сили або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання повноваженнями чи вразливого положення, або надання чи отримання платежів або негрошових вигод для досягнення згоди особи, яка контролює іншу особу.

Однак у статті 2(5) Директиви про торгівлю людьми все викладено дуже прозоро: якщо кінцевою метою є експлуатація дитини, ТЛ є злочином, що карається, навіть якщо не був використаний жоден із вищезазначених способів.

Торгівля дітьми — це не лише транскордонний злочин: оскільки метою злочинної діяльності є експлуатація дітей, то їх можуть викрадати в межах національних кордонів.

Крім викрадення, деякі діти-жертви можуть також потребувати й інших форм міжнародного захисту, таких як притулок. Діти мають таке саме право на **недопущення примусового повернення**, як і дорослі. Ці права чітко викладені в **нормативно-правовій базі**⁵ Європейського Союзу щодо надання притулку.

1.7. Контрабанда дітей

Контрабанда дітей — це сприяння з метою отримання фінансової або іншої матеріальної вигоди, як прямо, так і опосередковано, не-

⁵ Директива 2011/95/EU Європейського парламенту та Ради від 13 грудня 2011 року про мінімальні стандарти для кваліфікації і статусу громадян третьої країни та осіб без громадянства як біженців чи як осіб, які потребують міжнародного захисту з інших причин, а також змісту цього захисту (у новій редакції).

правомірному в'їзду дитини на територію держави-члена, громадянином якої або постійним мешканцем якої дитина не є⁶.

Хоча цей вид злочину подібний до торгівлі дітьми, ці два поняття не слід плутати.

- ♦ Мета торгівлі — експлуатація людини, що є злочином проти людини. Мета контрабанди — незаконне перевезення людини через кордон, що є злочином проти суверенності держави.
- ♦ Торгівля людьми пов'язана з наміром експлуатувати людей після їх прибуття в державу, тоді як участь контрабандиста зазвичай завершується відразу після того, як клієнт прибуває у країну призначення.
- ♦ Торгівля людьми може відбуватися як у межах, так і за межами національних кордонів, тоді як для контрабанди необхідною умовою є транскордонне переміщення.
- ♦ В'їзд дитини на територію держави може бути законним або незаконним у випадку торгівлі, тоді як контрабанда, як правило, характеризується нелегальним перетинком кордону.
- ♦ Що стосується дорослих, торгівля людьми зазвичай здійснюється за допомогою примусу та/або обману. У разі контрабанди все навпаки: особи, відносно яких здійснюють контрабанду, практично завжди перебувають у змові з контрабандистами. Однак для дітей ситуація складніша; Комітет ООН із прав дитини (КПД ООН) визнає рівень сприяння дитини, але також роз'яснює, що це залежить від віку та рівня розвитку дитини. , Більш того, з юридичної точки зору згода батьків також необхідна для дій, що стосуються дітей. Різні питання, такі як рівень розвитку дитини та, відповідно, розуміння дитиною ситуації тощо потребують подальшої уваги у випадку з дітьми. Як зазначає Інтерпол, практичні методи торговців і контрабандистів людьми багато в чому подібні, що може

6 Відповідно до Протоколу проти незаконного ввезення мігрантів по суші, морю або повітря, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Протоколи Палермо, 2000 р.).

значно ускладнити встановлення відмінностей між цими двома видами злочину для працівників правоохоронних органів. У багатьох випадках може видатися неможливим провести розмежування між торгівлею та контрабандою людьми до завершення етапу перевезення та початку етапу експлуатації⁷.

Право на притулок і принцип **недопущення примусового повернення** також застосовуються до дітей, яких перевозять контрабандним шляхом і які можуть потребувати міжнародного захисту.

1.8. Принцип максимального забезпечення інтересів дитини

У Конвенції ООН про права дитини зазначається, що «в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини». Найкращі інтереси дитини повинні мати першочергове значення для кожного прикордонника. потреба врахування найкращих інтересів дитини в усіх питаннях, що стосуються їх, також зазначається у статті 24 Хартії основних прав Європейського Союзу.

Комітет ООН із прав дитини⁸ нещодавно зазначив, що «поняття найкращих інтересів дитини складне, і його зміст має визначатися в кожному випадку окремо». Найкращі інтереси дитини мають визначатися компетентними органами з питань захисту дітей у межах країни для здійснення необхідних процедур із метою швидкого вирішення практичних випадків. Прикордонники відіграють основну роль та

⁷ Звіт щодоторгівлі та контрабанді людей за 2010–2011 роки, виданий у травні 2012 року.

⁸ КПД ООН, Загальний коментар № 14 (2013).

мають передавати всі справи, в яких є очевидний ризик для дитини, про що йдеться в цьому посібнику.

Це вимагає наявності у прикордонників умінь, яких зазвичай у них немає, особливо тоді, коли йдеться про виявлення протягом кількох секунд дитини, якій загрожує небезпека на зовнішніх кордонах. Відповідно, складність завдання, з яким зіштовхуються прикордонники, є навіть ще більш істотною.

Важливо, щоб прикордонники використовували особливо гнучкий підхід у випадках із дітьми. Інтереси дитини, враховуючи її особливу вразливість, не завжди забезпечуються однаково порівняно з тими самими інтересами іншої дитини за подібної ситуації. Досвідчений прикордонник знає, що не буває двох однакових випадків, і діє особливо уважно та акуратно під час роботи з дітьми. слід зібрати якомога більше інформації про ситуацію кожної дитини перед прийняттям будь-яких рішень.

1.9. Захист та національні механізми надання допомоги

Національний механізм надання допомоги (НМНД) — це система та механізм, що дасть змогу виконувати обов'язок щодо захисту та посилення прав жертв торгівлі людьми та інших уразливих осіб за допомогою скоординованих дій, зазвичай за сприяння інститутів громадянського суспільства, міжнародних організацій та неурядових організацій (НУО). Це процедурні відмінності між НМНД країн -членів Європейського Союзу, але у них всіх є одна спільна мета: ефективне скерування вразливих осіб у найкращі та найбільш відповідні служби допомоги. Дивіться Главу 7 для ознайомлення з більш детальним обговоренням НМНД, що важливий для всіх дітей, яким загрожує небезпека, а не лише для тих, які є потенційними жертвами торгівлі.

2. Практичні рекомендації

2.1. Вступ

Прикордонні перевірки — це величезна можливість для прикордонників запобігти транскордонній злочинності: після того як жертви покидають аеропорти, можливість затримати злочинців і перешкодити їхнім діям, а також можливість виявляти жертви та провести заходи із захисту дітей суттєво зменшується. Скільки ще дітей-жертв постраждають, якщо не буде припинена діяльність цих злочинних угруповань?

Відповідно до даних Європолу, аеропорти без сумніву є найбільш імовірним місцем, де можна знайти дітей, торгівлю або контрабанду яких здійснюють на територію країн — членів Європейського Союзу. Контрабандисти і торговці дітьми надають перевагу аеропортам, і їх найбільш поширеним способом дій є використання фальшивих або підроблених документів для ухилення від виконання вимог існуючої системи.

Складність виявлення злочинів на кордоні за участі дітей-жертв добре відома. Скажімо, діти — жертви торгівлі подорожують зі справжніми паспортами дорослих, які не мають жодного відношення до цих дітей. Навіть якщо в паспорті є фотографія дитини, установлення особистості може ускладнюватися тим, що діти, які ще ростуть, можуть бути схожими одне на одне, і обличчя, волосся й навіть колір очей зазвичай дуже змінюються під час їхнього росту. Відповідно, прикордонник може не помітити, що дитина і дорослий, який є власником паспорта, насправді не мають одне до одного жодного стосунку.

Контрабандисти та торговці людьми намагаються приїжджати в час пік, коли роботи на паспортному контролі найбільше: прикордонники мають знати про цей спосіб дій для більш ефективного захисту дітей.

Досвід, накопичений Frontex за роки роботи, свідчить, що за незаконним перетиним кордону може стояти випадок контрабанди або торгівлі людьми. Це означає, що будь-який випадок торгівлі, виявлений на зовнішньому кордоні, є результатом посилення перевірок, що також стосується і випадків із дітьми.

Для підвищення інформованості дітей, яким загрожує небезпека в процесі транзиту, треба розвивати і підтримувати хороші взаємини з іншими працівниками правоохоронних органів у аеропорту, а також такими працівниками, що не мають стосунку до правоохоронних органів, як персонал авіакомпаній, спеціалісти служб із питань захисту дітей та ті особи, що працюють з іншими вразливими групами⁹, а також інші органи державної влади. Цієї мети можна досягти за допомогою постійних координаційних нарад, спільних навчальних курсів, спільних спеціалізованих команд тощо.

2.2. Поводження з дітьми

Важливо розуміти, що з психологічної точки зору діти відрізняються від дорослих; тому під час роботи з дітьми необхідно використовувати індивідуальний підхід. Але дитина може не захотіти відкритися незнайомцю і, відповідно, посадовій особі (переважно в цивільному одязі), що працює з дитиною, слід докласти всіх зусиль для встановлення довірчих відносин із дитиною.

Передова практика, про яку слід пам'ятати під час роботи з дітьми, полягає в такому:

- ♦ створити дружнє середовище (це може бути належним чином облаштована для дітей кімната¹⁰, якщо така є), зменшити різницю

⁹ Включаючи акредитовані міжнародні організації та НУО.

¹⁰ Пам'ятайте, що відповідне приміщення може гарантувати конфіденційність, але, навпаки, налякати дитину, коли вона в нього зайде. Тому для таких подій має бути передбачене лише відповідне приміщення.

в правах (унікати формальностей, думати про жести, тон розмови, використовувати терміни і т. д.) та дозволити дитині адаптуватися до середовища;

- ♦ пояснити права та обов'язки дорослого(-их), що займається(-ються) з дитиною;
- ♦ завжди говорити правду;
- ♦ слухати дитину;
- ♦ висловлюватися просто та уникати технічних термінів (пам'ятаючи про мовні перешкоди);
- ♦ розмовляти й поводитися, враховуючи вік та рівень розвитку дитини;
- ♦ намагатися зробити так, щоб дитина почувалася комфортно;
- ♦ підбирати манери поведінки (, наприклад, зоровий контакт, бути на тому самому рівні).

Основна інформація про роботу з дітьми міститься у Практичному посібнику для прикордонників¹¹ та стосується наведеного нижче:

«Неповнолітні заслуговують особливої уваги прикордонників, незважаючи на те, подорожують вони у супроводі дорослих чи без їхнього супроводу.

Якщо неповнолітніх супроводжують дорослі, прикордонник має перевірити, що особа, яка супроводжує неповнолітніх, має право на здійснення батьківського піклування щодо них, особливо коли неповнолітніх супроводжує лише один дорослий і є серйозні підстави підозрювати, що їх могли незаконно забрати від особи, яка законним чином здійснює батьківське піклування по відношенню до них. Якщо це так, прикордоннику необхідно буде провести всі необхідні розслідування для запобігання викрадення або в будь-якому випадку незаконного вивезення неповнолітньої особи.

11 Рекомендація Комісії про створення загального «Практичного посібника для прикордонників (Шенгенське керівництво)», що підлягає використанню компетентними органами держав-членів під час здійснення прикордонного контролю людей, С(2006) 5186, кінцева редакція, Брюссель, 6.10.2006.

Неповнолітніх без супроводу дорослих треба ретельно перевіряти, а саме детально перевіряти їхні проїзні та підтверджувальні документи, щоб переконатися, що вони не виїжджають без бажання особи (осіб), яка здійснює(-ють) по відношенню до неї (них) батьківське піклування».

У разі сумнівів щодо вищезгаданих обставин, викладених у Практичному посібнику для прикордонників, прикордонники мають використати список національних служб для отримання консультації щодо неповнолітніх осіб.

Хоча у Практичному посібнику для прикордонників чітко зазначено, що батьківське піклування — це критерій для проведення різниці між дітьми в супроводі дорослих і без супроводу дорослих, прикордонники повинні звертати особливу увагу на всіх подорожуючих дітей, незалежно від того, подорожують вони у супроводі дорослих, без супроводу дорослих чи як діти, розлучені із сім'єю.

Крім інформації, вказаної у Практичному керівництві для прикордонників та в Шенгенському кодексі про кордони, наведені далі глави цього керівництва дадуть прикордонникам інформацію про детальні та конкретні процедури, яких потрібно дотримуватися під час роботи з дітьми, а також інформацію щодо визначення дітей-жертв контрабанди і торгівлі.

Рекомендації можуть відрізнятися відповідно до чинного національного законодавства, але до кожної дитини потрібен особливий підхід, а прикордонники повинні знати про такі ознаки дітей, яким загрожує небезпека.

Однак ці рекомендації не є вичерпними: прикордонникам слід також знати про різні способи дій, про те, що способи дій змінюються залежно від того, як реагують на певну подію правоохоронні органи влади і, перш за все, що дитину можна попередньо підготувати, але рідко можна повністю приховати її жести й міміку в стресовій ситуації.

2.3. Перебування з дитиною у прикордонних пунктах

Прикордонники несуть відповідальність за кожну дитину, поки дитина перебуває на прикордонному пункті. Основне, про що потрібно пам'ятати в цій ситуації, — це те, що прикордонники мають піклуватися про дитину, якій загрожує небезпека, поки відповідний спеціаліст, працівник служби захисту дітей або будь-якого іншого органу, відповідального за захист дитини, не приїде та не візьме на себе цю відповідальність.

Загальні рекомендації (мають бути адаптовані до віку та рівня розвитку дитини), що підходять для контролю першої та/або другої лінії.

- ♦ Пристосуватися до ситуації та дитини — використовувати папір та олівці для малювання, разом сидіти на підлозі для створення неформальної атмосфери.
- ♦ Намагатися спілкуватися за допомогою відкритих запитань (дитина має почуватися вільно для відповіді на запитання так, як вона хоче, запитань «так/ні» слід уникати), максимально уникати підказок щодо відповідей на будь-які запитання, дозволити їй вільно висловлюватися та не поспішати. Запитати дитину, чи вона відчувається зручно, чи не хоче пити, чи не голодна, не змерзла, чи їй не гаряче і чи не хоче вона в туалет, або чи їй потрібно ще щось, що ви можете дати їй. Він/вона може захотіти побачити свою маму або тата. Тому не обіцяйте того, чого ви не зможете зробити, в іншому разі ви можете підірвати довіру між вами.
- ♦ Спитайте дитину, чи не потрібна їй медична допомога або будь-яке інше спеціальне лікування (залежно від віку дитини, можна просто спитати, чи їй не болить щось). Також можна спитати людину, що супроводжує дитину, чи дитині потрібна будь-яка медична допомога або будь-яке інше спеціальне лікування. Пам'ятайте про те, що особа, яка супроводжує дитину, може використати це запитання у власних інтересах.
- ♦ Оглянути дитину на предмет наявності травм або будь-якої помітної хвороби, звертаючи особливу увагу на ознаки можливого

жорстокого поводження (наприклад, наявність кількох травм на різних етапах загоєння, травми обличчя маленьких дітей, залисини на голові дитини тощо).

- ♦ У доступній формі дати дитині інформацію (протягом контролю другої лінії) про процедуру, що буде здійснюватися.

3. Діти у супроводі дорослих і діти, розлучені із сім'єю

3.1. Наближення до контроль-но-пропускних пунктів і контроль першої лінії

3.1.1. Обстановка перед контроль-но-пропускним пунктом: чи привертає увагу щось незвичне?

Дитину можуть супроводжувати батько/мати, законний опікун (дитина в супроводі дорослого) або третя особа, яка може бути повнолітньою або членом сім'ї, наприклад, дядько або дідусь/бабуся (дитина, розлучена із сім'єю). Люди діють більш природно, коли вони не думають про те, що за ними спостерігають. Відповідно, спостереження за поведінкою дітей та особи (осіб), яка (які) супроводжує їх під час подорожі або стоїть у черзі до паспортного контролю, може виявитися дуже корисним. У великих аеропортах завжди варто використовувати посадовців у цивільному одязі.

Прикордонники не мають робити припущень або вести себе упереджено під час спостереження за людьми. Під час спостереження за дітьми та людьми, що супроводжують їх, важливо не проявляти дискримінації за ознаками культури, релігії, національності або етнічної приналежності, статі чи за іншими ознаками. Однак особливу увагу слід звертати на дітей із країн/регіонів, в яких ситуація з наданням притулку є нестабільною.

Важливою частиною кожної перевірки є перше враження, яке, однак, має інтуїтивну природу для досвідченого прикордонника. Незвична ситуація має привертати увагу посадових осіб і приводити до інших перевірок на другій лінії (тобто перевірка взаємин між дитиною і дорослим, ретельна перевірка підтверджувальних документів тощо).

Досвідчені прикордонники, що звикли до присутності дітей на кордоні, можуть скористатися своїми знаннями, розглянувши кілька моментів щодо очевидного віку й розвитку дитини.

Зовнішність дитини

- Сором'язлива, екстравагантна, замкнута або налякана.
- Приховані жести та міміка, що вказують на намагання виглядати дуже малою дитиною.
- Відсутність зорового контакту, погляд спрямований у підлогу.
- Здається, ніби вона не має стосунку до інших членів групи.
- Одяг: новий? Чи він добре сидить на дитині чи здається, що його позичили? Це одяг, який ви б і очікували? Чи підходить одяг до ситуації?
- Намагання встановити зоровий контакт із людиною, яка ігнорує її.
- Схожість на дорослого(-их) (якщо цей дорослий є батьком/матір'ю) з урахуванням принципу недискримінації та об'єктивності під час складання психологічного портрета.
- Ретельне спостереження за стосунками дитини й батька/матері (батьків)/супроводжуючої особи (осіб).
- Чи дитина веде себе невимушено/почувається комфортно з дорослим(-и)?
- Чи може дитина вільно говорити?
- Чи дитина проявляє будь-які ознаки страху по відношенню до дорослого(-их)?

Треба звернути особливу увагу, якщо дитину супроводжує лише один дорослий, або коли дитина є з країни, з якої надходять біженці, або країни, в якій відбувається конфлікт, або в якій, як загальновідомо, мають місце порушення прав людини.

Рідко трапляється, що немовлятам, які сплять, дали заспокійливе для проходження контролю. Якщо через якийсь час (імовірно, на контролі другої лінії) дитина все ще міцно спить, особливо якщо доросла особа, яка супроводжує її, виявляє занепокоєння, мають виникнути підозри.

Такий самий метод можна застосовувати до маленьких дітей, які вміють розмовляти і становлять загрозу для супроводжуючої особи. Вони можуть бути занадто малі, аби належним чином зрозуміти і запам'ятати вказівки стосовно того, що говорити, а що ні.

3.1.2. На контролі першої лінії

На стойках паспортного контролю прикордонники повинні звертати увагу на деякі таких додаткові ознак зовнішності:

Діти дошкільного віку (до 6 років)

- ♦ Чи є щось незвичне у ситуації, яку ви бачите?
- ♦ Чи поведінка дитини відповідає тривалості подорожі?
- ♦ Чи дитина спокійна, неуважна, збентежена, налякана чи засмучена?
- ♦ Чи дитина почувається комфортно у присутності особи, що супроводжує її? Якщо дитина боїться процедури проходження паспортного контролю, чи стоїть вона поблизу людини, що супроводжує її?
- ♦ Чи дитина дивиться на іншого пасажера, який намагається проігнорувати її? (У цьому випадку треба більш ретельно перевірити іншого пасажера, оскільки ця людина може супроводжувати дитину).

Діти шкільного віку (старше 6 років).

- ♦ Чи є щось незвичне у ситуації, яку ви бачите?
- ♦ Чи дитина боїться або збентежена?
- ♦ Чи дитина неуважна/подумки перебуває десь далеко/бурмоче або непослідовно викладає думки?
- ♦ Чи дитина є занадто слухняною?
- ♦ Чи дитина дивиться на іншого пасажера, який намагається проігнорувати її? (У цьому випадку треба більш ретельно перевірити іншого пасажера, оскільки ця людина може супроводжувати дитину).
- ♦ Чи видається дитина такою, ніби їй дали заспокійливе?

Дорослий(-і), що супроводжує(-ють) дитину

- ♦ Якщо це батько/матір, наскільки він/вона схожий(-а) на дитину? Чи його/її будова тіла подібна до будови тіла дитини? Чи є подібності у поведінці батька/матері чи дитини або в їхніх манерах тримати себе, або інші подібності у формі поведінки?

- ♦ Чи дорослий хвилюється, стурбований чи знервовий?
- ♦ Чи динаміка між дитиною та дорослим, що супроводжує її, відповідає їх культурним кореням?

Прикордонники також можуть неформально поставити дитині кілька простих запитань, скажімо, ім'я або вік дитини чи інші особисті дані. За своєю природою такі запитання не взаємопов'язані та мають ставитися з урахуванням віку та рівня розвитку дитини, але їх можна порівняти з особистими даними, вказаними у проїзних документах.

Запитання, які можуть ставитися дорослому та можуть допомогти виявити ознаки торгівлі людьми, є такими:

- ♦ Чи ви є батьками/опікуном/, законним представником дитини?
- ♦ Якщо ні, де вони, і ким доводитеся ви?
- ♦ Коли дитина востаннє бачила своїх батьків?
- ♦ Чи дитина має при собі будь-які документи, такі як документи, що посвідчують особу, або паспорт?
- ♦ Куди дитина їде і яка мета поїздки?
- ♦ Хто організував цю поїздку?
- ♦ Хто заплатив за поїздку?
- ♦ Чи маєте ви будь-які фотографії дитини? (зазвичай, батьки мають фотографії своїх дітей на мобільних телефонах або в гаманцях).

3.1.3. Перевірка документів

Прикордонники мають перевірити зв'язок між дитиною й дорослим. Під час перевірки документів важливо постійно розмовляти з пасажиром, а також спостерігати за їхньою поведінкою (деякі поради згадуються вище), а, надто, за реакцією дитини (робоче місце на паспортному контролі має бути зроблено таким чином, щоб дитину було добре видно. Наприклад, просте дзеркало може допомогти перевірити, чи є дитина внизу за стійкою паспортного контролю).

Крім стандартних перевірок, треба сконцентруватися на такому.

- ♦ Кількість дітей та кількість документів (паспорти, візи і т. д.). Нові офіційні проїзні документи слід перевіряти більш ретельно, особливо якщо вони видані тими країнами, які могли зробити це обманним чи корупційним шляхом (відповідно до існуючого аналізу ризику).
- ♦ Підтверджувальні документи та авіаквитки (маршрут) з короткими запитаннями про причину подорожі (перевіряючи узгодженість між першими твердженнями та представленою підтверджувальною документацією). У разі подорожі з дітьми добросовісні дорослі, що супроводжують їх, як правило, вибирають найбільш прямий маршрут.
- ♦ Перевірка законної спорідненості між дитиною та особою, що подорожує з нею.
- ♦ Сімейні групи з кількома дітьми: дати народження та вік дорослого(-их) треба перевірити на предмет можливих невідповідностей.
- ♦ Громадянство дітей: наприклад, якщо дитина є громадянином Європейського Союзу, дуже ймовірно те, що вона знає або принаймні розуміє одну або кілька європейських мов.
- ♦ Постійно перевіряти Шенгенську інформаційну систему (ШІС) та бази даних поліції в тому разі, якщо діти з громадянством Європейського Союзу не подорожують з обома батьками (для громадян третіх країн це вже вимога Шенгенського кодексу про кордони).

Якщо є будь-які ознаки того, що дитині може загрожувати небезпека, прикордонники мають перейти до контролю другої лінії.

3.2. Контроль другої лінії

Контроль другої лінії має проводитись іншим посадовцем (якщо такий є), який знає спосіб дій, що використовується контрабандистами й торговцями людьми, а також якому відомі останні попередження.

Необхідно переглянути всі попередні дії та за потреби повторити перевірку. Нижче йде опис деяких додаткових перевірок.

Відповідно до Шенгенського кодексу про кордони дитина й особа, що супроводжує її, мають отримати письмову інформацію про мету (та процедуру) такої перевірки, яка має проводитися як стандартна та випадкова процедура. Ця інформація має бути на всіх офіційних мовах Європейського Союзу та на мові(-ах) країни або країн, що межують із відповідною країною-членом. Інформація має надаватися на мові, яку особи розуміють, або, як обґрунтовано вважається, можуть розуміти, або надаватися іншим ефективним способом, включаючи використання послуг перекладачів у тих випадках, коли це необхідно.

Протягом контролю другої лінії треба звертати особливу увагу на реакцію дитини й пасажирів, що супроводжує її.

3.2.1. Поїздка

У разі небезпечних поїздок (відповідно до аналізу ризику) необхідно завжди використовувати Систему попередньої інформації про пасажирів (APIS) перед посадкою літака.

Крім логічної перевірки різних підстав поїздки, у деяких випадках перевірка списку пасажирів і реєстру пасажирів (PNR), якщо це передбачено чинним національним законодавством, допомагає встановити, чи на тому самому рейсі заброньовані інші пасажирів, які можуть наражати дітей на ризик важких злочинів. Серед інших пасажирів можна знайти організатора / супроводжувачу особу та перехопити цю людину до того, як вона вийде з аеропорту. Можуть використовуватися відкриті джерела, такі як <https://www.checkmytrip.com>, якщо національне законодавство не дозволяє користуватися системою PNR, яку використовують авіаперевізники.

Працівники авіакомпаній можуть також бути корисним джерелом інформації. Екіпаж літака під час багатогодинного перельоту має можливість спостерігати за пасажирами та може помітити щось незвичне (наприклад, розмову між дорослим і дитиною, що сидять у різних рядах; групу, в якій очевидно, що діти і супроводжуюча особа добре не знають одне одного, дітей вдягнуто в новий одяг, що виглядає незвичним, розуміння того, що діти не звикли до цього одягу, на їхньому одязі все ще можуть бути етикетки тощо).

3.2.2. Документи та багаж

Рекомендується проведення ретельної перевірки проїзних і підтверджувальних документів із правом зв'язатися з консульськими органами країни, яка видала проїзні документи. У консульські органи не слід звертатися, якщо дитина їде з країни, з якої надходять біженці, або з країни, в якій відбувається конфлікт, або в якій, як загальновідомо, мають місце порушення прав людини, і/або якщо дитина визнається потенційним шукачем притулку, оскільки такий зв'язок може створити додаткову загрозу для дитини та її сім'ї. Особливу увагу слід звертати на те, чи на візах стоять послідовні серійні номери, особливо в тому разі, коли ці номери стосуються пасажирів, які не подорожують разом.

Якщо контроль першої лінії вже завершився, необхідно перевірити I-24/7 (бази даних Інтерполу) відповідно до національного законодавства.

Якщо діти не подорожують зі своїм багажем, у багажі дорослого має бути одяг, ігри або іграшки, що належать дитині. Кожний супроводжуючий дорослий, якщо його просять про це, має перерахувати кілька речей, що належать дитині.

3.2.3. Спілкування з дитиною на контролі другої лінії

Розмовляючи з дитиною під час контролю другої лінії, прикордонник має відразу подумати про те, щоб розлучити дитину з дорослою супроводжуючою особою (обережно). Якщо здається, що дитині загрожує небезпека, більш імовірно, що вона пояснить ситуацію у відсутності потенційно жорстокого дорослого. Дитині завжди потрібно говорити про процедуру, що має місце.

Понад те, інший прикордонник має встановити розбіжності або не послідовність інформації, ставлячи ті самі запитання дорослому окремо та в неофіційній обстановці для порівняння відповідей як дитини, так і дорослого, що супроводжує її.

Завжди рекомендується присутність двох прикордонників, якщо можливо, чоловіка й жінки, і створення якомога більше неформальної та дружньої атмосфери. Більш вірогідно, що дитина буде спілкуватися, якщо вона почувається в безпеці та доволі розслаблено. Хоча розбіжності можуть бути ознакою ризику, важливо мінімізувати конфронтацію та визнати, що ситуація може все таки набути офіційного характеру та бути стресовою як для дітей, так і для дорослих (наприклад, у минулому вони могли мати негативний досвід спілкування з поліцією та/або працівниками спецслужб).

Наявність двох прикордонників також є гарантією відсутності подальшого обвинувачення у залякуванні (або іншій неналежній поведінці). Період, протягом якого дитину розлучають із дорослою особою, що супроводжує її, має бути розумно короткий, якщо лише не виявлені ознаки ризику.

Завжди можна поговорити, а не проводити допит дітей. Офіційні допити дітей мають проводитися лише в умовах крайньої потреби та відповідно до чинного законодавства (дивіться пункт 3.3). Будь-який діалог із дитиною має відбуватися своєчасно у спеціально збудованому або пристосованому для цього приміщенні й бажано

професіоналами, підготовленими для виконання таких завдань. По можливості особи, що проводять допит, мають бути тієї самої статі, що і дитина. Якщо дитина не розуміє мови, для проведення змістовного діалогу необхідно забезпечити присутність перекладачів. Кількість допитів, а також їх тривалість мають бути зведені до мінімуму, і по можливості допит дитини має проводити одна і та сама людина.

Рекомендується пояснювати мету будь-якої розмови, і для допиту встановлюються основні правила: «Якщо ви не знаєте відповіді, не вгадуйте, немає правильної чи неправильної відповіді, просто скажіть, що ви не знаєте». «Ти знаєш більше, ніж я, що сталося». «Якщо ти не хочеш відповідати, ти можеш спокійно сказати про це». «Ви можете або виправити мене, або не погодитися». «Якщо я повторю запитання, це не означає, що перша відповідь була неправильною». «Якщо запитання занадто важке, ми можемо повернутися до нього пізніше». «Просто скажи правду».

Як правило, дітей може супроводжувати протягом допиту, за відповідних обставин, дорослий на їх вибір, але в такому їхньому проханні може бути відмовлено, якщо, наприклад, є підозра, що дорослий, про якого йдеться, є посередником. У тих випадках, коли є підозра у злочині, прикордонники мають упевнитися із самого початку, що всі допити з дитиною-жертвою або свідком проводяться відповідно до чинного національного законодавства та можуть використовуватися як доказ (може виникнути необхідність в отриманні попереднього дозволу від прокурора або судді на проведення допиту в присутності юрисконсульта та/або представників органів із захисту дітей і т. д.). В іншому разі прикордонники можуть лише поговорити з дитиною в неформальній обстановці.

Нижче наведені поради щодо спілкування з дітьми, враховуючи їхній вік та рівень розвитку:

- ♦ звертайте увагу на ознаки стресу: вираз обличчя, жести або міміку;

- ♦ не чекайте, що дитина відразу все вам розповість, та не примушуйте її робити це;
- ♦ розмовляйте з дитиною дружелюбно та в комфортній обстановці;
- ♦ використовуйте мову, що відповідає віку та рівню розвитку дитини, висловлюйтеся зрозуміло та без використання складних термінів;
- ♦ поясніть дитині, що відбувається і чому має місце перевірка її обставин;
- ♦ надайте дитині інформацію про її статус, права та заходи захисту;
- ♦ запевніть дитину, що ваша мета — добробут, безпека та захист дитини;
- ♦ ставте запитання, що передбачають значну кількість відповідей, а також конкретні запитання (що, де, коли, як, хто, чому);
- ♦ дайте дитині перепочити, щоб випити води, сходити в туалет або просто, коли вона втомилася, та належним чином реагуйте на її особливі потреби або прохання;
- ♦ не робіть припущення щодо думок дитини;
- ♦ перевіряйте, чи дитина зрозуміла, просіть її сказати вам, що вона зрозуміла;
- ♦ розпитайте дитину, чи вона має будь-які запитання, та відповідайте на її запитання.

Для того щоб визначити, чи дитина насправді знайома із середовищем країни походження, з якої, як констатує доросла супроводжуюча особа, вони є, як варіант, можна поставити запитання на такі теми:

- ♦ телевізійні програми, мультфільми та музиканти, популярні серед молоді в її країні (інформацію можна знайти в Інтернеті);
- ♦ основна інформація про її житловий район (у цьому разі корисною може виявитися прикладна програма Google Earth Street View);
- ♦ детальна інформація про її школу, спортивні ігри та інтер'єр її будинку.

У будь-який час відповіді дитини можна порівняти з тими, які надала доросла супроводжуюча особа або інші діти, присутні в тій самій групі.

3.3. Транзитні зони та пропускний контроль

Більшість коментарів, зроблених в інших частинах цієї глави, також застосовуються до перевірок у транзитних зонах і на стійках реєстрації. Необхідно пам'ятати про те, що в таких випадках посадовці, що працюють під прикриттям (тобто прикордонники в цивільному одязі), можуть більш ефективно спостерігати за поведінкою пасажирів.

У багатолюдних транзитних зонах легко можна обміняти або замінити посадкові талони чи авіаквитки. Дітей, які приїхали у супроводі дорослих, можуть легко залишити. У перевантажених аеропортах телевізійна система відеоспостереження замкнутого типу (CCTV) може мати неоціненне значення для встановлення їх способу дій.

3.4. Остаточні рішення та надання допомоги

Першочергове значення для прийняття усіх рішень мають мати найкращі інтереси дитини та принцип **недопущення примусового повернення**.

Дитину слід затримувати лише у дуже виняткових випадках і завжди відповідно до чинного національного законодавства та на якомога коротший термін як крайню міру. Комітет ООН із прав дитини встановив, що затримання дітей не може виправдовуватися причинами міграційного статусу¹². У будь-який час і відповідно до обставин, якщо є обґрунтована підозра, що дитині може загрозувати небезпека та її могли вивезти з метою торгівлі або, виходячи з вищезазначених ознак, їй потрібен інший захист, перед прийняттям остаточного

¹² КПД ООН, Загальний коментар № 6 (2005) щодо поводження з дітьми без супроводу або дітьми, розлученими з сім'єю, за межами їх країни походження, пункт б1.

рішення негайно має бути використаний механізм надання допомоги та проведений початковий етап розслідування відповідно до чинного національного законодавства. Треба звернутися до спеціалістів із питань захисту дітей для втручання в аеропорту за направленням або за первинним зверненням; прикордонники мають мати їх контактні дані.

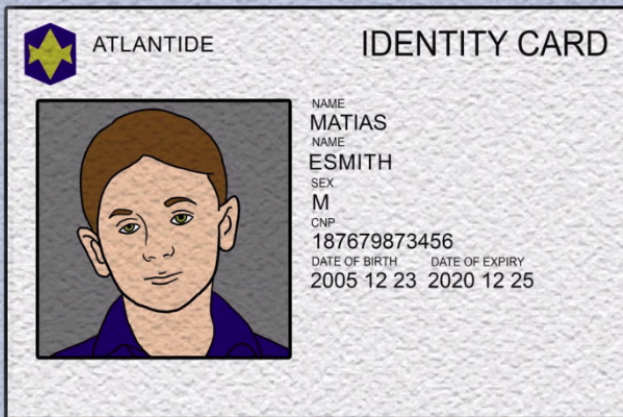
Загальним правилом на кордонах є те, що дітей не можна розлучати з їхнім батьком/матір'ю (або родичем, який супроводжує їх), якщо лише немає обґрунтованої підозри, що дитині загрожує небезпека в разі перебування з таким дорослим. Органи із захисту дітей зможуть у деталях підтвердити цей аспект і взяти на себе відповідальність за розслідування цієї справи.

Не забувайте про таке:

- ♦ намагайтеся зробити все для того, щоб період між початком захисту дитини та/або приведенням в дію НМНД і фактичною передачею був якомога коротшим. Для цього впевніться в тому, що встановлена та відома (тобто контактна(-і) особа(-и) та номер(-а) точка входу в систему захисту або національний механізм надання допомоги;
- ♦ по можливості організуйте проведення координаційної наради з питань захисту та/або НМНД для обговорення способів вирішення ситуацій, коли діти прибувають пізно ввечері, рано-вранці або в період свят чи на вихідні;
- ♦ упевніться, що діти мають доступ до основних послуг (їжа, вода, туалет, медична допомога і т. д.) та, якщо це можливо, до місця, де вони могли б чимось зайнятися під час періоду очікування;
- ♦ тримайте дітей у курсі того, що відбувається, та подій, які матимуть місце.

Прикордонники мають знати про процедури, які застосовуються авіаперевізниками до дітей у супроводі та дітей, розлучених із сім'ями.

4. Діти без супроводу дорослих

4.1. Наближення до контрольних пропускних пунктів і контроль першої лінії

4.1.1. Ситуація перед контролем: чи є щось дивне?

Під час спостереження за поведінкою дітей без супроводу можуть враховуватися **параметри, подібні до тих, які б використовувалися у разі поведінки, яка очікується від дітей у супроводі дорослих та дітей, розлучених із сім'єю**. Корисно спостерігати за поведінкою людей, коли вони не знають, що за ними спостерігають. У великих аеропортах завжди варто залучати посадовців у цивільному одязі.

Прикордонникам не слід робити припущення або використовувати упереджені думки під час спостереження за людьми. При спостереженні за дітьми важливо не проявляти дискримінацію за ознаками культури, релігії, національного походження, статі, громадянства чи іншими ознаками.

Важливою частиною кожної перевірки є перше враження, яке, однак, має інтуїтивну природу для досвідченого прикордонника. Будь-яка незвична ситуація має привертати увагу посадовців та приводити до інших дій (тобто ретельна перевірка підтверджуючих і проїзних документів, приховане спостереження, розслідування зв'язку та динаміки з людиною, яка чекає на дитину, і т. д.).

Досвідчені прикордонники, які звикли бачити дітей, що перетинають кордон, можуть скористатися своїми знаннями, розглянувши такі моменти, пов'язані з віком і рівнем розвитку дитини.

4.1.2. На контролі першої лінії

На стойках паспортного контролю прикордонники можуть звернути увагу на деякі з таких додаткових ознак зовнішності:

- ♦ Чи є щось дивне у ситуації, яку ви бачите?

- ♦ Чи поведінка дитини відповідає тривалості перельоту, який у неї щойно був?
- ♦ Чи дитина спокійна, неуважна, незв'язно висловлює свої думки, налякана чи засмучена?
- ♦ Чи дитина дивиться на іншого пасажира? (У цьому разі необхідно більш ретельно перевірити іншого пасажира, оскільки ця людина може супроводжувати дитину).

4.1.3. Перевірка документів

Мовний бар'єр, звісно, є проблемою, але з дитиною можна дружньо обмінятися кількома словами, враховуючи вік і рівень розвитку дитини. Можливі запитання стосуються особи, яка чекає на неї в залі очікування за межами периметру охорони, якщо дитина часто подорожує, де перебувають батьки дитини та хто привіз дитину в аеропорт в її рідній країні.

Крім стандартних перевірок, необхідно сконцентруватися на такому:

- ♦ Представлені документи (паспорти, візи, підтверджувальні документи тощо). Нові офіційні проїзні документи треба перевіряти більш ретельно, особливо якщо вони видані тими країнами, які могли зробити це обманним чи корупційним шляхом (відповідно до існуючого аналізу ризику).
- ♦ Деякі консульства видають візи дітям з ім'ям людини, що супроводжує дитину, у місці, призначеному для коментарів (наприклад, консульства Великобританії); дитина може мати старі візи у своєму паспорті з ім'ям людини, яка чекає на неї за межами зони прибуття.
- ♦ Перевірка підтверджувальних документів та авіаквитків (маршруту) з короткими запитаннями про причину подорожі.
- ♦ Відповідно до Шенгенського кодексу про кордони (ШКК), перевірка ШІС та баз даних поліції (для громадян третіх країн це вже вимога ШКК) і, за наявності на місцевому рівні, використання системи оповіщення про викрадення дітей.

Бажано попросити посадовців на контролі другої лінії встановити особу та провести коротке інтерв'ю з людиною, яка чекає на дитину (дивіться пункт 5.2.1).

Якщо є ознаки того, що дитині може щось загрожувати, прикордонники мають перейти до перевірок у рамках контролю другої лінії.

4.2. Контроль другої лінії

Контроль другої лінії має проводитись іншим посадовцем (якщо такий є), який знає спосіб дій, що використовується контрабандистами і торговцями людьми, а також якому відомі останні попередження.

Усі вищезгадані дії необхідно переглянути та за потреби повторити перевірки.

Перевірка документів і квитків, детальне вивчення різних аспектів поїздки, інформація про транзитні зони та техніки, рекомендовані для спілкування з дітьми, практично такі самі, як і для дітей у супроводі дорослих або дітей, розлучених із сім'єю.

Відповідно до ШКК дитина має отримати письмову інформацію про мету (та процедуру) такої перевірки, яка має проводитись як стандартна та випадкова процедура. Ця інформація має бути на всіх офіційних мовах Європейського Союзу та на мові(-ах) країни або країн, що межують із відповідною країною-членом. Інформація має надаватися на мові, яку дитина розуміє, або, як обґрунтовано вважається, може розуміти, або надаватись іншим ефективним способом, включаючи використання послуг перекладачів у тих випадках, коли це необхідно.

4.2.1. Особа, яка чекає на дитину

Важливим фактором є ймовірна присутність людини, яка чекає на дитину. Часто першочерговим завданням посадовця на контролі другої лінії є встановлення особи та проведення короткого інтерв'ю з цією особою, але така перевірка має проводитися лише після повного розуміння ситуації на основі наявних документів, розмови з персоналом авіалінії та дитиною. Згодом необхідно перевірити, що говорить особа, яка чекає на дитину.

Рекомендується, щоб поліцейські в цивільному одязі йшли за декілька метрів від наземного обслуговувального персоналу, що супроводжує дитину, в зал очікування, для впевненості в тому, що з'явиться особа, яка чекає на неї. Торговець може схватитися, якщо з дитиною з'явиться прикордонник в уніформі.

Особа, що чекає на дитину за межами зони прибуття, має бути проінформована про необхідність проведення ретельної перевірки як стандартної та випадкової процедури. Треба звертати увагу на реакцію людини, яка чекає на дитину.

Якщо дитина подорожує зі своїм багажем, може статися так, що дорослий більш-менш знає, що є в багажі, особливо, якщо дитина ще дуже маленька. Дорослий має бути у змозі назвати кілька речей, коли його про це попросять.

Посадовець має повністю впевнитися в законності пояснення причини подорожі дитини та правдивості пояснення.

Клопотання про надання притулку, що подається під час процедури встановлення особи та контролю, незважаючи на те, чи така ініціатива йде від дитини чи особи, яка чекає на дитину від імені дитини, не має перешкоджати прикордоннику або заважати йому зібрати всі необхідні докази та дотримуватися стандартної процедури.

4.3. Остаточні рішення та надання допомоги

Приймаючи рішення слід передусім враховувати інтереси дитини та принцип **недопущення примусового повернення**.

Дитину слід затримувати лише у дуже виняткових випадках і завжди відповідно до чинного національного законодавства та на якомога короткий термін як крайню міру; КПД ООН встановив, що затримання дітей не може виправдовуватися причинами міграційного статусу¹³. У будь-який час і відповідно до обставин, якщо є обґрунтована підозра, що дитині може загрозувати небезпека та її могли вивести з метою торгівлі або, виходячи з вищезазначених ознак, їй потрібен інший захист, перед прийняттям остаточного рішення негайно має бути використаний механізм надання допомоги та проведений початковий етап розслідування згідно з чинним національним законодавством. Необхідно звернутися до спеціалістів з питань захисту дітей для втручання в аеропорту за направленням або за первинним зверненням; прикордонники повинні мати їхні контактні дані.

Загальним правилом на кордонах є те, що дітей не можна розлучати з їхніми батьками або родичами (які можуть чекати їх після прибуття), якщо лише немає обґрунтованої підозри, що дитині загрожує небезпека в разі перебування з таким(-и) дорослим(-и). Органи із захисту дітей зможуть у деталях підтвердити цей аспект та взяти на себе відповідальність за розслідування цієї справи.

Не забувайте про таке:

- ♦ намагайтеся зробити все для того, щоб період між початком захисту дитини та/або приведенням в дію НМНД та фактичною пе-

¹³ КПД ООН, Загальний коментар № 6 (2005) щодо поводження з дітьми без супроводу дорослих або дітьми, розлученими з сім'єю, за межами їх країни походження, пункт 61.

редачею був якомога коротшим. Для цього впевніться в тому, що встановлена та відома контактна(-і) особа(-и) та номер(-а) телефонів дов національних служб надання допомоги;

- ♦ по можливості організуйте проведення координаційної наради з питань захисту та/або НМНД для обговорення способів вирішення ситуацій, коли діти прибувають пізно ввечері, рано-вранці або в період свят чи на вихідні.
- ♦ упевніться, що діти мають доступ до основних послуг (їжа, вода, туалет, медична допомога і т. д.) та, якщо це можливо, до місця, де вони могли б чимось зайнятися під час періоду очікування.
- ♦ Тримайте дітей у курсі того, що відбувається, та подій, які матимуть місце.

Прикордонникам слід знати про процедури, які застосовуються авіаперевізниками до дітей у супроводі та дітей, розлучених із сім'ями.

5. Додаткова інформація

5.1. Збір даних

Належним чином зібрані дані вказують на те, що роботу на місцях було проведено відповідно до вимог. На рівні Європейського Союзу немає багато даних про дітей, які перетинають зовнішні кордони. Більш ефективний збір даних міг би допомогти встановити більш якісні методи роботи та врятувати багато життів.

Прикордонники можуть відігравати важливу роль у виявленні злочинів, пов'язаних з участю дітей-жертв. Успіх відповідних розслідувань зазвичай залежить від реакції та дій прикордонників, які першими помічають, що щось не так або чогось не вистачає. Необхідно впевнитися, що вся важлива інформація швидко передається у відповідні органи для вжиття негайних заходів. Торговці людьми рідко працюють самі по собі й часто змінюють пункт пропуску для зменшення ризику перехоплення; тому лише збір вичерпних даних може допомогти визначити подібні методи дій та поділитися передовими практиками. Набір, перевезення та експлуатація дітей вимагають високого рівня організації групи. Тому прикордонники шукають взаємопов'язані злочини¹⁴.

5.2. Захист даних

Прикордонники повинні повністю дотримуватися всіх чинних вимог щодо захисту даних під час реєстрації, обробки та передачі даних про дітей. Необхідно дотримуватися нормативно-правових вимог щодо захисту даних.

Разом з тим прикордонники мають виявляти обережність під час реєстрації, обробки та передачі даних про дітей. Мають застосовуватися та дотримуватися нормативно-правові вимоги щодо захи-

¹⁴ Щорічний звіт Інтерполу 2008 року про злочини, пов'язані з торгівлею людьми.

сту даних. Як правило, прикордонники не мають передавати жодної особливої інформації щодо дитини в її рідну країну або в будь-які органи її рідної країни в країні прибуття (наприклад, консульські представництва).

У разі потреби треба встановити особу людей, які можуть чекати на дитину та дорослого(-их) за межами зони прибуття (також дивіться Главу 5, підпункт 5.2.1).

5.3. Консульські представники третіх країн

Необхідно зв'язатися з цими делегаціями для швидкої перевірки підтверджувальних та проїзних документів з умовою, що це не наражає дитину на додаткову небезпеку (наприклад, якщо дитина висловлює бажання попросити притулку).

Пасажирів (дорослі особи), що супроводжують людей, які чекають на дитину, можна також сконтактувати з носієм їх мови або перекладачем для більш зрозумілого пояснення ними ситуації відповідним органам.

5.4. Процедури авіаперевізника щодо поведження з дітьми без супроводу дорослих

Вікові вимоги, які зазвичай використовуються авіакомпаніями для визначення неповнолітніх осіб без супроводу, стосуються дітей віком від 5 до 11 років (інколи до 15 років). Інформацію, що стосується процедур, прийнятих авіаперевізниками, як правило, можна легко знайти на їх офіційних веб-сайтах.

Місцевим посадовцям слід проаналізувати різні процедури та визначити можливі недоліки для дітей в аеропортах.

6. Захист та національні механізми надання допомоги

Як зазначено в пункті 1.9, НМНД — це система, затверджена на національному рівні, розроблена для забезпечення захисту вразливих осіб та їхніх прав за допомогою скоординованих дій. Організація НМНД відрізняється залежно від національних особливостей та існуючої проблеми.

Відповідно до європейського права, наприклад, країни-члени зобов'язані встановити механізм допомоги на національному рівні для жертв торгівлі людьми¹⁵. У деяких країнах необхідні заходи реагування прикордонників на випадки, в яких фігурують вразливі діти, зібрані в перелік стандартних дій, які можна легко здійснити. В інших країнах необхідні заходи реагування менш зрозумілі та, відповідно, прикордонні служби можуть опинитися у ситуації, коли виникне потреба розробки власних заходів надання допомоги.

Європейський Союз також посприяв розробці механізмів надання допомоги на національному рівні для ведення справ, пов'язаних з викраденням дітей. Комісія видала вказівки¹⁶ та запропонувала підтримку¹⁷ для надання допомоги країнам-членам у розробці системи оповіщення про викрадення дітей з можливістю транскордонної взаємодії. Рада¹⁸ також закликала країни-члени встановити такі механізми та укласти необхідні договори про співпрацю. Слід

15 Дивіться статтю 11(4) Директиви 2011/36/EU Європейського парламенту та Ради, у якій зазначається, що «країни-члени у співпраці з відповідними організаціями зобов'язуються вживати необхідних заходів для встановлення належних механізмів, націлених на раннє виявлення, допомогу та підтримку жертв».

16 Документ Європейської комісії SEC(2008) 2912, остаточна версія — Найкраща практика для запуску транскордонної системи оповіщення про викрадення дітей В http://ec.europa.eu/justice/funding/rights/call_10014/ramc_ag_annex_5_2008_en.pdf

17 Наприклад, Болгарія, Кіпр, Польща, Словаччина, Іспанія та Великобританія скористалися цією можливістю.

18 Висновки Ради від 11 листопада 2008 року: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2014612%202008%20REV%202>

зазначити, що різноманітність національних систем не передбачає єдиного підходу на рівні Європейського Союзу. На сьогодні не всі країни-члени мають такі механізми. Однак ці механізми необхідні для забезпечення швидкого та скоординованого реагування на викрадення дітей із залученням усіх відповідних осіб, включаючи прикордонників.

Національні органи влади — це основні суб'єкти для створення НМНД та забезпечення транскордонної та міжгалузевої співпраці. Однак прикордонники можуть відігравати важливу роль у пропагуванні створення таких механізмів відповідними національними органами у випадку їх відсутності.

Frontex рекомендує створити просту систему активації для надання допомоги. У рамках будь-якого механізму надання допомоги дітям треба враховувати такі принципи:

- ♦ захист прав дитини повинен мати першочергове значення серед усіх заходів, що вживаються, з повним забезпеченням найкращих інтересів дитини;
- ♦ ефективна система має бути у максимальній мірі всеохоплюючою для швидкого реагування на різні форми жорстокого поводження, експлуатації та торгівлі людьми. Має бути доступний широкий спектр спеціальних служб для належної оцінки конкретних потреб людей;
- ♦ необхідно використовувати мультидисциплінарний і міжгалузевий підхід. Найбільш ефективними є комплексні системи захисту дітей. Тому мають залучатися всі спеціалісти з уряду та громадянського суспільства;
- ♦ договори, укладені між різними юридичними особами, мають бути доволі гнучкими для вирішення труднощів, пов'язаних із наданням допомоги, та мають бути спрямовані на забезпечення різних потреб дітей у різноманітних ситуаціях. Усі партнери мають знати свої права та обов'язки. Крім цього, необхідно з обережністю та в деталях визначити основний принцип співпраці в рамках механізму;

- ♦ має надаватися та полегшуватися доступ до служб підтримки та захисту;
- ♦ В основі ефективного механізму надання допомоги лежить прозорість та чіткий розподіл обов'язків.
- ♦ Врахування вже існуючих механізмів для зміцнення механізму на місцях має полегшити процес. Метою має бути життєздатність.
- ♦ Механізм необхідно постійно переглядати та вносити в нього зміни для забезпечення ефективності захисту дитини. Треба використовувати інші значимі системи надання допомоги.

Прикордоннику слід завжди мати біля себе таку інформацію, якщо така є:

- ♦ контактні дані всіх необхідних служб: цілодобова служба підтримки дітей та інші служби надання екстреної допомоги;
- ♦ повний список усіх існуючих служб захисту та програм з контактними даними (медична, психіатрична, юридична, логістична і т. д.): державних, інституту громадянського суспільства, міжурядових або неурядових організацій.

Наостанок, прикордонникам слід пройти спеціальне навчання на тему поводження із вразливими людьми, акцентуючи увагу на дітях.

7. Глосарій

APIS	Система попередньої інформації про пасажирів
I-24/7	Система контролю Інтерполу
МОП	Міжнародна організація праці
МОМ	Міжнародна організація з міграції
НУО	Неурядова організація
НМНД	Національний механізм надання допомоги
ШІС	Шенгенська інформаційна система
РП	Реєстр пасажирів
ШКК	Шенгенський кодекс про кордони
КПД ООН	Конвенція ООН про права дитини (1990)
КСБ ООН	Конвенція ООН про статус біженців (1951)
УНЗ ООН	Управління ООН з наркотиків та злочинності
НОБС	Неповнолітня особа без супроводу

Європейська площа, 6
00-844 Варшава, Польща
Тел.: +48 22 205 95 00
Факс: +48 22 205 95 01

frontex@frontex.europa.eu
www.frontex.europa.eu

Друкована версія:
TT-02-17-558-UK-C
ISBN 978-92-95213-53-1
doi:10.2819/091091

PDF:
TT-02-17-558-UK-N
ISBN 978-92-95213-52-4
doi:10.2819/555399